

GYÁNI GÁBOR

Collingwood – Re-enactment

Hívők és kritikusok

A történész, régész és filozófus Robin G. Collingwood teoretikus munkásságát a szélsőséges historizmus címkéjével szokás ellátni. Ennek fő oka az újraélés, újrajátszás névvel illetett felfogás meghirdetése volt munkássága kései korszakában. Collingwood re-enactment elméletének áttekinthetetlenül bőséges a kommentáriródalma, ebből – a magam korlátozott hozzáértése okán is – ezúttal csak néhány markáns megítélésre utalok majd.

Az összefüggő történetelméleti opus megírásával Collingwood végül adós maradt. Elsőként az 1939-ben közzétett *Önéletrajzában* fejtette ki a történetírásról vallott sajátos felfogását, benne a *re-enactment* fogalmával.¹ Ezzel egy időben írta az 1946-ban posztumusz megjelentetett, és adott formájában a kötet szerkesztője által összerakott historiográfiai könyvét.² A szerkesztő jóvoltából ebben helyet kapott az *Epilógus*, amely valószínűleg a Collingwood által tervbe vett, kifejezetten történetelméleti (és nem historiográfiai) munkához készülhetett, mely mű azonban soha sem készült el. Az *Epilógus* 3. és 4. §-a az igazán döntő a mi szempontunkból: előbbi a történeti evidencia, utóbbi a re-enactment fogalmának a kifejtését, az azok mellett szóló érvelést foglalja magába. Ez csupán vázlat, de ennyi áll rendelkezésünkre, jóllehet a Collingwooddal foglalkozó szakirodalom haszonnal forgatja ezen kívül a szerző kiadatlan kéziratait és további írásait, főként a filozófiai traktátusait.

Miről szól a re-enactment elmélete? Collingwood éles kritikával illeti a pozitivistá módszertan mellett elkötelezett akadémiai történetírást, melyet egy metaforával ír le: szerinte az nem más, mint ollózó-ragasztó történetírás. Ennek lényege, röviden szólva, hogy kivonatolja és kombinálja a múltbeli tekintélyek tanúbizonyságait. A cél ezzel a tények megtalálása, amelyekből fel lehet építeni a múltból szóló történeti beszámolót. Ez a fajta történetmondás annyiban kritikai csupán, hogy el kívánja dönteni: igaz-e vagy sem egy forrás bármelyik (tény)állítását. Az így dolgozó számára az a kérdés azonban nem tűnik különösebben fontosnak, hogy mit jelent valójában a kérdéses állítás.

Collingwood ezzel a fajta történetírással szembesíti azt a másikat, az úgymond igazi történetírást, melynek művelője kilép „az ollózó-ragasztó történetírás világából egy olyan világba, ahol a történelmet nem a legjobb források tanúbizonyságának kimásolásával, hanem önálló következtetések levonásával írják”.³ Kiindulópontja szerint

¹ Robin G. COLLINGWOOD, *An Autobiography*, London, Oxford University Press, 1970.

² Robin G. COLLINGWOOD, *A történelem eszméje*, ford. ORTHMAYR Imre, Budapest, Gondolat, 1987.

³ *Uo.*, 324.

minden történelem a gondolatok története. Hogyan, milyen feltételek közepette ismerhető meg a történelem, vagyis a történelmet mozgató gondolat? Ennek egyik feltétele, hogy a gondolat – a különféle objektivációkban – maradandó formában jusson kifejeződésre: ez egyaránt lehet egy falmaradvány (például a római korból), vagy írott szöveg. További feltételként említi Collingwood azt is, hogy a gondolat megismert kifejeződését értelmező történész újra tudja gondolni a bizonyítékban (*evidenciában*) benne rejlő gondolatot. A döntő itt az, hogy a történész a sajátjaként gondolja újra azt a gondolatot, melyet a múlt gondolataként vélelmez, mert a bizonyítékokból olvasta ki.⁴ Jóllehet ennek a két gondolatnak a kontextusa különbözik egymástól: az egyik tisztán múltbeli, a másik – amely a múltat újragondolja – jelenbeli. Ebből a két premisszából Collingwood azt a következtést vonja le, hogy „[a] történelmi tudás egy múltbeli gondolat újra-játszása (re-enactment) a jelenbeli gondolatok összefüggésébe ágyazódva (incapsulated), amely nekik ellentmondva egy tőlük eltérő térre korlátozódik”.⁵ A két tér, vagyis a múlt- és a jelenbeli egyaránt valóságos, egyik sem pusztán képzeletbeli, lévén hogy a történész éppúgy benne él önnön valóságos életében, mint ahogy a történelmi aktor is, aki elgondolta akkori cselekvése tárgyát és annak irányát. Amikor a történész ekként gondolja újra valaki más gondolatát, a saját helyzetét gondolja el ettől a múltbeli gondolattól vezetve.

Ez az itt csak sommás módon bemutatott elgondolás ölt azután konkrét alakot az *A történelem eszméje* című munka 4. §-ában, ahol Collingwood elsőként is elhatárolja magát a történelmi igazság korrespondenciaelméletétől, amit ő a kópiaelmélet kifejezéssel illet, mondván: „soha egyetlen tapasztalat sem lehet a szó szoros értelmében azonos egy másikkal, így a szándékolt viszony csak hasonlósági lesz”.⁶ A továbbiakban pedig amellet érvel, hogy a kétfajta tapasztalat keletkezésének eltérő időbelisége nem gátolja a valamikori gondolkodási aktus későbbi feleleveníthetőségét, mivel „[n]emcsak a gondolkodás tárgya áll mintegy időn kívül, hanem a gondolkodás aktusa is: legalábbis abban az értelemben, hogy egy és ugyanaz a gondolkodási aktus eltarthat bizonyos ideig, és a felfüggesztése után ismét feléledhet”.⁷ S kivált azért is, mert nem közvetlen tapasztalatokról (Dilthey-el szólva: élményekről) van itt szó, amelyek valóban mulékonyak, hanem tudatos reflexiókról. Valaki más gondolati aktusának illetően megismerése annak magunkban való megisméltését feltételezi, amely ezáltal a mi saját gondolatunk is. Ez így

nem az emlékezés mint olyan, hanem az emlékezés sajátos esete. [...] [A]z emlékezés mint olyan csak jelenbeli gondolkodás a múltbeli tapasztalatról mint olyanról – bármi volt is ez a tapasztalat; a történelmi megismerés az emlékezésnek az a sajátos esete, ahol a jelenlegi gondolkodás tárgya múlt-

⁴ COLLINGWOOD, *An Autobiography*, 111.

⁵ *Uo.*, 114.

⁶ COLLINGWOOD, *A történelem eszméje*, 348–349.

⁷ *Uo.*, 352.

beli gondolkodás, s a jelen és a múlt közötti szakadékot nemcsak a jelenlegi gondolkodásnak az a képessége hidalja át, hogy a múltat gondolhat, hanem a múltbeli gondolkodásnak az a képessége is, hogy feltámadhat a jelenben.⁸

Annak érdekében, hogy egészen pontosan értsük Collingwood elméletét a történeti megismerés kívánatos módjáról, szót kell ejtenünk a kontextusok mindenhatóságát posztuláló másik elképzeléséről is. Az önéletrajz egy másik helyén Collingwood arról ír, hogy csak úgy kölcsönözhető érvényes jelentés a múlt bizonyítékainak, ha egy akkori kérdésre adott válaszként tekintünk rájuk; ehhez ismerni kell azt a kérdést, amit az állítás és a nyomában járó cselekvés megválaszolt. A történész is folyton kérdez, ez a gondolkodás lényege, a forrás pedig úgy és akkor válik bizonyítékká (*evidence*), ha meghatározott kérdés összefüggésében tesz szert bizonyító erőre. Ez azt jelenti, hogy már azelőtt, hogy bizonyítékokat kezdenénk gyűjteni, határozott elképzelésünk kell, hogy legyen arról, mit miért vizsgálunk. Amikor a történész újraéli a múlt gondolatát egy adott kérdés tekintetében, melyhez megkeresi az értelmezendő bizonyítékokat, valójában a gondolat valamikori tényleges funkcionális értelmét firtatja, amely kezébe adja a gondolat által elindított cselekvés racionális okát.

*

Az itt röviden vázolt collingwoodi posztulátum utóbb egymásnak homlokegyenest ellenkező reakciókat váltott ki, mint ahogy egyébként számos más felvetésével is ez a helyzet. A filozófiai hermeneutika képviselőiben megszólaló Gadamer például úgy vélte, hogy csak akkor igazíthat el bennünket a történeti megismerésnek collingwoodi módszere a kérdésre adott válasz értelmének a megfejtésében, ha a cselekvések menete, az előre elgondolt események tényleges lefolyása mindenben tervszerűen alakul; ha viszont a cselekvések a nem várt következmények logikája szerint mennek végbe, akkor nem mutatják meg többé az eredeti gondolatot, az eltűnik mögülük.⁹ Ilyenformán, vallja Gadamer, „a történelem történése általában nem mutat egybeesést a történelemben álló és cselekvő egyén szubjektív elképzeléseivel”.¹⁰ S mivel a „szövegek értelem-tendenciái is messze túlmennek azon, amire szerzőjük gondolt”, a filozófiai hermeneutika által kifejtett elmélet sem tart igényt a collingwoodi kérdés-felelet megismerési logika használatára, mivel e felfogás szerint „[a] megértés feladata [...] elsősorban magának a szövegnek az értelmére vonatkozik”.¹¹ Emiatt sem válhat tehát Collingwood történeti megismeréselmélete a hermeneutika építő elemévé

⁸ *Uo.*, 359–360.

⁹ Hans-Georg GADAMER, *Igazság és módszer: Egy filozófiai hermeneutika vázlata*, ford. BONYHAI Gábor, Budapest, Gondolat, 1984, 260.

¹⁰ *Uo.*

¹¹ *Uo.*

vagy annak valamiféle kiindulópontjává, hiszen – ahogy Gadamer fogalmaz – a múlt gondolatát magában újraélő, azt újraélesztő jelenbeli történész nemcsak rekonstruál, hanem egyben túl is lendít bennünket az egyszervolt múlt gondolati világán: „egy rekonstruált kérdés sohasem helyezkedhet el saját eredeti horizontján belül. Mert a rekonstrukcióban leírt történeti horizont nem igazán átfogó horizont. Ellenkezőleg, őt magát is átfogja az a horizont, amely bennünket mint kérdezőket és a hagyomány szavától érintetteket átfog”.¹² Ez a horizontok összeolvadásának tana.

Gadamertől eltérően William Dray feltétlenül osztja Collingwood kérdés-felelet és (az azzal összefüggésben álló) re-enactment elméletét, amely szerinte a történelmi magyarázat konceptuálizálásának biztos alapjául szolgálhat. A Dray által *racionális magyarázat*nak nevezett felfogás értelmében a történész akkor magyarázhat meg kielégítő módon egy történeti cselekedetet, ha tudja, hogy

a cselekvő milyennek hitte a helyzetét, [...] vagyis a terveit, a céljait, az indítékait. A megértés akkor valósul meg, amikor a történész látja, hogy az adott személy az ismert meggyőződések és célok fényében észszerűen cselekedett, és így a cselekedetet „helyénvalóként” tudja bemutatni. [...] A magyarázat [itt] azt szeretné megmutatni, hogy a dolog, amit [az aktor] tett, a saját szempontjából tökéletesen észszerű.¹³

Dray a saját történeti magyarázat-elméletének kifejtése során Collingwood nyomdokain haladva posztulálja, hogy a racionális történelmi folyamatokat a bizonyítékok (*evidence*) értelmezésével megismert, a történész fejében újraalkotott, tudatos elképzelések irányítják. Vitathatatlan Dray-nek a módszertani individualizmus melletti elköteleződése, melyet azzal indokol, hogy az újraélés (újrajátszás) collingwoodi elképzelése egyáltalán nem valamiféle pszichologizálás eredménye. Ha megismerünk (megértünk) egy valamikori cselekedetet mozgó valamikori gondolatot (szándékot stb.), akkor nem feltételezzük, hogy a tett szükségképpen vagy valószínűleg a gondolatból következett, a pszichológiai determináció elvének megfelelően. Ez annyit mutat meg számunkra csupán, hogy a cselekvés maga racionális volt, és pusztán a racionalitása folytán minősül szükségszerűnek. A racionalitás pedig itt egyszerűen abból ered, hogy a tett elkövetőjének indokolt (észszerű) készítése volt arra nézve, hogy a dolgot (éppen így) megcselekedje, és nem valamely más racionális megfontolásnak engedve válassza az alternatív cselekvést vagy nem cselekvést.¹⁴

Miután bemutattuk, hogy milyen szélső pólusok között mozog(hat) Collingwood elméleti életművének filozófiai és történetelméleti értékelése, némi figyelmet fordíthatunk a recepció egyes árnyalataira is. Collingwood re-enactment fogalma, valamint

¹² *Uo.*, 262.

¹³ William Herbert DRAY, *A cselekvések történeti magyarázatának újragondolása* ford. HAAS Lídia = *Történetelmélet*, szerk. GYURGYÁK János, KISANTAL Tamás, Budapest, Osiris, 2006, II, 690–691.

¹⁴ William Herbert DRAY, *Philosophy of History* [1964], Upper Saddle River (NJ), Prentice Hall, 2002, 22.

a kérdés-felelet címen ismert premisszája nem valaminő eszme- és filozófiatörténeti iránytűként kívánt szolgálni megalkotójának kifejezett szándékai szerint, hanem általános történeti megismerési metódusként várt volna rá nagy szerep. Eleinte ezért úgy értékelték azt, mint az intuitív megismerési módszerre tett javaslatot. Ma már többnyire nem erre gondolnak a kommentátorok, ha Collingwood elképzeléseit mérlegre teszik.¹⁵

Collingwood nem törekedett egy hamisítatlanul hermeneutikai koncepció felvetésére, jóllehet megismerési elméletének teljes és rendszeres kidolgozása végül elmaradt. De gátolta őt ebben a preszuppozíciók, vagyis az előfeltevések elmélete is, melyet a magáénak vallott, helyesebben, amely a saját leleménye volt. Miről van szó? Olyan a priori kijelentésekről, amelyek arra adnak lehetőséget, hogy bizonyos kérdéseket egyáltalán megfogalmazhassunk. Az ún. abszolút preszuppozíciók, amelyek valójában maximák, vagyis nem szorulnak bizonyításra vagy cáfolatra, a fogalmak azon rendszerét alkotják, amelyek a tapasztalat (beleértve a fogalmi gondolkodást) formális szerkezeteként szolgálnak, megszabják a megtapasztalhatót és a racionálisan megfogalmazhatót. Az abszolút preszuppozíciók mögött nincsenek tehát további kérdések (előfeltevések), amelyekre ezek az állítások válaszolnának, szemben a relatív preszuppozíciókkal, amelyek egy kérdéssor közbülső elemeiként válaszokat hívnak elő. Az abszolút preszuppozíciók ilyenformán hallgatólagosan tudomásul vett, talán nem is tudatosított paradigmák, hogy Kuhn később kigondolt fogalmát alkalmazzam rá, amely nagyon hasonlatos Collingwood ezen fogalomalkotásához.¹⁶

A preszuppozíció tanának értelmében a valamikori kérdéseknek, melyekre valamely állítás és/vagy cselekvés válaszként érkezik, kontextustól függő jelentése van. Fogas kérdés ezek után, hogy egy más kontextusból kitekintve (valójában hátra tekintve) hozzá lehet-e férni autentikus módon az eredeti kérdés tulajdonképpeni értelméhez. Collingwood érzékelte az ebből a paradoxonból adódó gondolati nehézséget, ugyanakkor nem adott rá megnyugtató megoldást. A gondolatok kontextusok (vagyis a preszuppozíciók) által diktált érvényességét a közvetlen tapasztalatokra (élményekre) igyekezett korlátozni, a racionális gondolkodást viszont transzkontextuálisnak nyilvánította. Ezzel pedig tagadta, hogy egy tan vagy állítás egyedül csak a saját, vagyis keletkezésének kontextusában észlelve érthető és értelmezhető hitelt érdemlő módon, következésképpen fel lehet újra idézni, újra színre lehet vinni egy másik kontextus körülményei között is. Mint írta, „egy gondolati aktus tényleges bekövetkezésén túl folytatódott is, feleleveníthető, avagy megismételhető is anélkül, hogy azonosságát elveszítené”.¹⁷ Miért? Nem másért, mert az a valaki, aki újraéli mások korábbi tapasztalatait, olyan tapasztalatok birtokában van, amelyek „kellőképpen hasonlítanak a szerzőéhez, s így gondolatai szervesen kapcsolódhatnak saját tapasztalatainkhoz”.¹⁸

¹⁵ Margit Hurup NIELSEN, *Re-enactment and Reconstruction in Collingwood's Philosophy of History, History and Theory*, 1981/1, 4–9.

¹⁶ Robin G. COLLINGWOOD, *An Essay on Metaphysics*, London, Oxford University Press, 1940.

¹⁷ COLLINGWOOD, *A történelem eszméje*, 366.

¹⁸ *Uo.*, 367.

Az itt érintett kérdés ma is égető episztemológiai dilemma, amely közvetlenül is megszabja például a cambridge-i fogalomtörténet-írói iskola egész szemléletmódját, elsősorban Skinnerét, és kivált aktuális, amikor az ágencia (a cselekvőség) fogalma tölti ki a történetírói érdeklődés terét. Mindeközben élesen ellentmond azon nem kevésbé népszerű történet szemléleti felfogásnak, mely szerint a múlt a jelenhez képest merőben más világ, az a fajta idegenség, amely ezzel ki is váltja érdeklődésünket.¹⁹ Louis Mink volt az, aki már több mint fél évszázaddal ezelőtt rámutatott Collingwood szemléletmódjának erre a belső ellentmondásosságára.²⁰

Belátható viszont, hogy a történelmi ágensek intencionális fogalmakkal leírható cselekvései messzemenően indokolják a történelmi magyarázatnak egy a fenti elgondoláshoz kötött fogalmát. S ebben a tekintetben Collingwood mindmáig komolyan inspirálja a gondolkodásunkat. Az események belső oldalát feltárva a historikus például rájöhet egyes történelmi megnyilatkozások rejtett értelmére. Ennek folytán „tudta meg” a régész Collingwood is, hogy ténylegesen milyen célt szolgált a Britanniát Caledoniától (a mai Skóciától) elválasztó Hadrianus-fal, mi volt megalkotóinak az eredeti szándéka vele: a határvédelem mellett – vagy éppen ahelyett – a tiltott határátlépések megakadályozása volt, lehetett a fő funkciója. Legalábbis ezt az intenciót rekonstruálta a régész a fal megalkotójánál.²¹ Egy korabeli megszólalás vagy tárgyiasuló cselekvés (például a fal) értelme, vagy annak akkori funkciója a neki tulajdonított eredeti értelem szerint határozható meg a valóságnak megfelelően; ezt sugalmazza Collingwood általánosító módon. Kérdés ugyanakkor, hogy elintézhető vajon ennyivel a történelmi tettek mai értékelése, és meg lehetünk-e elégedve azzal, hogy tisztába jöttünk a tettek mögött megbújó eredeti és valós szándékok szerinti jelentéssel? Ezt illetően már komoly kétségeink akadhatnak. A legfőbb vélelmezett szándékokra visszavezetett magyarázat és jelentéskölcsönzés nemegyszer vezethet bennünket félre a történelmi fejlemények funkciójának és sokoldalú hatásának értékelése során, ami pedig az apologetikus történeti értékelés számára is táptalajul szolgálhat. Ez az egész kérdés a meghatározott nézőpontokhoz, adott esetben a történelmi aktor kizárólagos látószögéhez kötött történetírói beszéd episztemológiai problémáját veti fel, amellyel itt most érintőlegesen sem tudunk foglalkozni.²²

A múlt gondolatát megértő (azt ezzel rekonstruáló) történeti megismerés lehetséges gyengeségét bemutatandó például kínálja magát a második világháború alatti európai és benne a magyarországi zsidóüldözés, sőt zsidómentés kérdése.²³ A zsidóüldözés tekintetében, a jogi diszkriminációt illetően hazánk nem járt külön úton a

¹⁹ Ehhez vö. GYÁNI Gábor, *A történeti tudás*, Budapest, Osiris, 2020, 308–315. Collingwood és a Skinner-féle cambridge-i fogalomtörténet-írás közötti szoros kapcsolatra lásd *uo.*, 86–94.

²⁰ Louis MINK, *Collingwood's Dialectic of History, History and Theory*, 1968/1, 3–37.

²¹ Lásd KELEMEN János, *Collingwood historizmusa = COLLINGWOOD, A történelem eszméje*, 45.

²² A kérdés megvilágításához vö. GYÁNI, *A történeti tudás*, passim.

²³ Erről bővebben és általánosabban: GYÁNI Gábor, *Traumadráma és reprezentáció = A holokauszt nemzedékei*, szerk. BÁRDOS Katalin, HELLER Mária, VÖRÖS Kata, Budapest, Animula, 2024, 60.

harmincas évek végétől ahhoz képest, amit már korábban követtek az európai fasiszmusok, kivált a náci Németország. A második világháború éveiben azonban, egyetlen kivétellel (Kamenyec-Podolszkijba való internálás esete) a magyar államhatalom nem nyúlt a német náci birodalom területén 1941-től kibontakozó deportálás, gettókba és lágerekbe zárás hatalmi eszközéhez, amely az érintettek biztos és szörnyű halálával járt. Erre majd csupán az ország német megszállása után került sor. Adódik a kérdés, hogy miért ez történt? Mi tartotta vajon vissza a Horthy-féle, nem kevésbé antiszemita politikai közhatalmat ettől a drasztikus lépéstől? S mi változott meg gyökeresen 1944. március 19-ével abban a tekintetben, hogy az intenciók ezúttal már elvezettek a deportálásokhoz, majd azok időközbeni leállításához?

Egymásnak részben vagy homlokegyenest ellentmondó válaszok születtek eddig ezekre a kérdésekre, amelyek alkalmasak voltak a rendszert kritikusan, vagy ellenkezőleg, apologetikusan értékelő megítélésekre. Az intencionalista felfogást előnyben részesítő történészek véleménye szerint már akkor megvolt a szándék az elitben a drasztikus eszközök bevetésére a zsidókérdést tekintve, amikor még hiányoztak hozzá a külső, mondjuk így: a strukturális feltételek. Az ezzel ellentétes megítélés szerint viszont a zsidók életének ilyenén időleges megkímélése a politikai értékrend nem náci, nem fasiszta jellegéből fakadt, amely akkor változott meg csupán, amikor az országot megszálló, a Harmadik Birodalomba betagoló náci Németország rászorította ezt az elitet, hogy feladja az addig e téren követett politikáját.

Sőt, még a zsidómentés ennél látszólag egyértelműbb, az ágensek intenciója felől való értelmezése is könnyen válhat ellentmondásossá. Mint történt, amikor – egy mostanában megjelent monográfia szerzőjének a sugalmazása szerint – az akkori elit egy bizonyos részének a tetten érhető szándéka is szerepet játszhatott a dolgok ezen alakulásában; így és ezen a módon kívánták (volna) biztosítani vagyonuk és az egyéb téren élvezett befolyásuk átmentését a minden bizonnyal alaposan átalakuló háború utáni új világba.²⁴

A valamikori, a történelmi intenciókat és a cselekvést magát vezérlő gondolatokat (tapasztalatokat) ezen a módon rekonstruáló, majd pedig a magyarázat tengelyébe állító történelmi megismerés korántsem könnyíti meg tehát egy adott történelmi probléma tárgyyszerű megítélését, sőt olykor az előítéletes vagy csupán elfogult történelmi értékelés számára szolgáltathat kellő hivatkozási alapot. Hiszen valamely ágensi gondolatnak a Collingwood által javasolt módon való megismerése (újraélése), ha sikerül egyáltalán ez a fajta rekonstrukció, nem feltétlenül ad arról számot, hogy mi hogyan történt ténylegesen, és mivel járt ez azok számára, akik megcselekedték, elszenveték vagy bármi más módon megtapasztalták. S persze semmilyen formában nem számol a nem szándékolt következmények súlyával és jelentésképző szerepével, ami a hátratekintő történelmi vizsgálódás gondolati sine qua nonja.

²⁴ KENDE Tamás, *Embermentés, vagyonmentés, státuszmentés 1944–1945-ben Sztelho Gábor emlékezetében*, Pécs, Kronosz, 2023.

GYÁNI GÁBOR

kutató professor emeritus, az MTA rendes tagja
HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet
visgyani@ceu.edu

*Collingwood's Re-enactment:
Believers and Critics*

Robin G. Collingwood, a British archeologist and philosopher, elaborated on the so-called notion of re-enactment. In his main theoretical work, *The Idea of History*, published posthumously, the editor placed an argument in the “Epilogue” in which Collingwood detailed this concept. The truly historicist epistemological idea of re-enactment was closely connected to another one of his arguments concerning the epistemological importance of the question and answer. According to the latter, when a historian tries to find out the precise meaning of a textual testimony coming from the past, he/she must also know the question to which the historical actor addressed his/her response, and what it meant, as they are correlative. Collingwood’s historical epistemology, an extreme version of historicism, generated contrasting reactions: several theoreticians (e.g. W. H. Dray) and historians (e.g. Q. Skinner) adopt it unreservedly; there are, however, thinkers, like H. G. Gadamer in particular, who in the name of philosophical hermeneutics, reject it altogether.

Keywords: re-enactment, question and answer, notion of the „rational explanation”, concept history, hermeneutics

DOI: 10.37415/studia/2024/3-4/8-15.

Open Access: Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

